

Este arta conceptuala arta?

Gheorghe Ștefanov

1. As incepe cu anumite clarificari conceptuale. Nu vreau sa sustin o afirmatie factuala - ca traditia artei conceptuale este considerata o traditie in arta. Operele din aceasta traditie sunt in muzee sau in colectii private, criticii de arta au scris carti despre ele, lucrari artistice inspirate de aceasta traditie au primit premii s.a.m.d.

Cred ca discutia nu priveste faptele - daca arta conceptuala este considerata sau nu arta - ci valorile sau normele. Voi sustine, prin urmare, ca arta conceptuala merita sa fie considerata arta (prin contrast, am indoieii ca productiile miscarii dadaiste - o miscare declarat anti-artistica - ar trebui sa fie considerate arta, chiar daca pot fi intalnite in muzee, constituie subiectul unor carti scrise de carti, i-au influentat pe unii artisti s.a.m.d.).

2. Inca o precizare. Nu discut in calitate de specialist. Impresia mea, insa, este ca de la un punct incolo, mai ales atunci cand este vorba despre arta din ultimul secol, e imposibil sa te pronunti fara sa intelegi ce vor sa faca artistii (si fara sa iti educi gustul pentru arta). Lucrul acesta nu e valabil doar in ceea ce priveste artele plastice. (exemplu: Arnold Schoenberg, Pierrot lunaire - am incercat sa ascult piesa, mi s-a parut insuportabila; doar apeland la educatia mea muzicala, la notiuni de teoria muzicii s.a.m.d. pot sa inteleg de ce reprezinta o creatie muzicala autentica si inovatoare).

3. Voi vorbi mai intai despre ce anume am inteles eu din istoria artelor plastice. Mi se pare ca fiecare traditie artistica a fost revolutionara in vremea ei:

- impresionistii au fost revolutionari atunci cand au decis sa nu picteze doar scene mitologice, religioase sau istorice, doar ceea ce e extraordinar, deosebit si (implicit) inaltator; ei au impus ideea ca si cotidianul, banalul sau chiar sordidul pot fi subiecte artistice; tot ei au venit cu ideea "nebuneasca" potrivit careia pictura nu se afla pe panza, ci in ochii privitorului (cred ca lucrul asta se vede cel mai clar la Seurat);
- expresionistii au venit cu alta idee revolutionara: arta nu trebuie sa reprezinte peisaje si figuri, ci sa transmita stari si idei (oare cum ar fi fost vazut 'Strigatul' lui Munch in perioada clasicista?); deja din acest punct artele plastice inceteaza sa fie mimetice, iar "esteticul" isi pierde rolul de categorie artistica esentiala;
- pictura abstracta a renuntat complet la ideea de "reprezentare" in arta (aici lucrurile mi se par complicate - Kandinsky si Mondrian, amandoi influentati de idei teozofice, picteaza extrem de diferit; Malevici ajunge intr-un mod complet diferit sa faca arta abstracta; expresionismul abstract al lui Pollock are complet alt drum, ideea fiind aici, dupa parerea mea, ca procesul de creatie artistica e mult mai important decat produsul (cubistii incercau, printre altele sa reprezinte procese in arta); cand Pollock incepe sa foloseasca numere pentru a-si intitula operele se ajunge, cumva, la capatul drumului - avem forme pure, lipsite de orice continut (cam ca in muzica lui Chopin si a multor altora dupa el);
- suprarealistii, la randul lor, au incercat sa treaca dincolo de eul constient si rational al artistului, sa arate ca arta poate fi o manifestare aproape naturala, automata, a unor pulsuni inconstiente;
- pop art e considerata traditia cea mai reprezentativa pentru post-modernism (e interesant, totusi, sa ne uitam la ceea ce spune Roy Lichtenstein despre felul in care l-a influentat Picasso) - avem deja aici ideea ca arta nu trebuie sa fie un mestesug, ca stilul nu conteaza; apare happening-ul, apar colajele, ready made-urile, utilizarea in arta a tehnologiilor moderne, angajamentul politic (in pop art-ul britanic), utilizarea continua a insolitarii ca "motor al artei"; (din nou, daca ne gandim la muzica, e interesant de vazut cine ii influenteaza puternic pe artistii americani din

aceasta traditie? - John Cage)

4. Ce vreau sa spun cu toate acestea? Aparitia artei conceptuale in anii la sfarsitul anilor '60 si inceputul anilor '70 nu reprezinta o ruptura in istoria artei contemporane. Idei radicale precum: arta e o forma de protest, arta nu trebuie sa aiba "calitati estetice", arta nu e un fel de "maiestrie", fusesera deja lansate inainte de aparitia artei conceptuale.

Artistii conceptuali folosesc tehnici deja existente in arta - found object [vezi Picasso, *Still Life with Chair Caning* (1911-12) si Duchamp, dar mi se pare important ca tehnica nu e specifica dadaistilor], utilizarea cuvintelor si a textelor in opera de arta - v. Magritte, '28-'29, Tradarea imaginilor - Ceci n'est pas une pipe) si vin cu un manifest artistic destul de moderat (sunt antiformalisti, de pilda):

"In conceptual art the idea or concept is the most important aspect of the work. When an artist uses a conceptual form of art, it means that all of the planning and decisions are made beforehand and the execution is a perfunctory affair. The idea becomes a machine that makes the art."

(Sol LeWitt "Paragraphs on Conceptual Art", Artforum, June 1967)

"Works of art are analytic propositions. That is, if viewed within their context - as art - they provide no information whatsoever about any matter of fact. A work of art is a tautology in that it is a presentation of the artist's intention, that is, he is saying that that particular work of art is art, which means, is a definition of art."

(Joseph Kosuth, *Art After Philosophy* (1969) in *Art After Philosophy and After: Collected Writings, 1960-1990*, Cambridge: MIT Press, 1991)

Probabil ideea cea mai "nebuneasca" din traditia artei conceptuale este ca arta nu trebuie sa rezide in anumite tehnici destinate producerii unor "opere materiale". Ceea ce nu inseamna ca arta nu are tehnici specifice - creatia artistica este in primul rand creatie conceptuala.

5. As vrea sa dau un exemplu, pentru a fi mai clar ce anume am in vedere:

Michael Craig-Martin - *An Oak Tree* (1973). E imaginea pe care am folosit-o si pentru afis:

Q: To begin with, could you describe this work?
A: Yes, of course. What I've done is change a glass of water into a full-grown oak tree without altering the accidents of the glass of water.
Q: The accidents?
A: Yes. The colour, feel, weight, size ...
Q: Do you mean that the glass of water is a symbol of an oak tree?
A: No. It's not a symbol. I've changed the physical substance of the glass of water into that of an oak tree.
Q: It looks like a glass of water ...
A: Of course it does. I didn't change its appearance. But it's not a glass of water. It's an oak tree.
Q: Can you prove what you claim to have done?
A: Well, yes and no. I claim to have maintained the physical form of the glass of water and, as you can see, I have. However, as one normally looks for evidence of physical change in terms of altered form, no such proof exists.
Q: Haven't you simply called this glass of water an oak tree?
A: Absolutely not. It is not a glass of water any more. I have changed its actual substance. It would no longer be accurate to call it a glass of water. One could call it anything one wished but that would not alter the fact that it is an oak tree.
Q: Isn't this just a case of the emperor's new clothes?
A: No. With the emperor's new clothes people claimed to see something which wasn't there because they felt they should. I would be very surprised if anyone told me they saw an oak tree.
Q: Was it difficult to effect the change?
A: No effort at all. But it took me years of work before I realized I could do it.
Q: When precisely did the glass of water become an oak tree?
A: When I put water in the glass.
Q: Does this happen every time you fill a glass with water?
A: No, of course not. Only when I intend to change it into an oak tree.
Q: Then intention causes the change?
A: I would say it precipitates the change.
Q: You don't know how you do it?
A: It contradicts what I feel I know about cause and effect.
Q: It seems to me you're claiming to have worked a miracle. Isn't that the case?
A: I'm flattered that you think so.
Q: But aren't you the only person who can do something like this?
A: How could I know?
Q: Could you teach others to do it?
A: No. It's not something one can teach.
Q: Do you consider that changing the glass of water into an oak tree constitutes an artwork?
A: Yes.
Q: What precisely is the artwork? The glass of water?
A: There is no glass of water any more.
Q: The process of change?
A: There is no process involved in the change.
Q: The oak tree?
A: Yes, the oak tree.
Q: But the oak tree only exists in the mind.
A: No. The actual oak tree is physically present but in the form of the glass of water. As the glass of water was a particular glass of water, the oak tree is also particular. To conceive the category 'oak tree' or to picture a particular oak tree is not to understand and experience what appears to be a glass of water as an oak tree. Just as it is imperceivable, it is also inconceivable.
Q: Did the particular oak tree exist somewhere else before it took the form of the glass of water?
A: No. This particular oak tree did not exist previously. I should also point out that it does not and will not ever have any other form but that of a glass of water.
Q: How long will it continue to be an oak tree?
A: Until I change it.

Extrem de important, inasa, e textul, care face parte din opera de arta:

Q: Pentru a incepe, ai putea sa descrii aceasta lucrare.?

A: Da, desigur. Ceea ce am facut a fost sa preschimb un pahar cu apa intr-un stejar matur fara a altera accidentele paharului cu apa.

Q: Accidentele?

A: Da. Culoarea, aspectul, greutatea, dimensiunea...

Q: Vrei sa spui ca paharul cu apa este un simbol al unui stejar?

A: Nu. Nu este un simbol. Am preschimbat substanta fizica a paharului cu apa in cea a unui stejar.

Q: Arata ca un pahar cu apa...

A: Sigur ca arata. Nu i-am schimbat aparenta. Dar nu este un pahar cu apa. Este un stejar.

Q: Poti dovedi ceea ce sustii ca ai facut?

A: Ei bine, da si nu. Sustin ca am pastrat forma fizica a paharului cu apa si, dupa cum vezi, am pastrat-o. Dar intrucat in mod normal cautam evidente pentru o schimbare fizica in termenii alterarii formei, nici o astfel de dovada nu exista.

Q: Nu ai numit, pur si simplu, acest pahar cu apa stejar?

A: Absolut deloc. Nu mai este un pahar cu apa. I-am preschimbat substanta actuala. Nu ar mai fi corect sa fie numit pahar cu apa. I-ati putea spune oricum doriti, dar asta nu va schimba faptul ca este un stejar.

Q: Nu e acesta doar un caz de tipul "Hainele cele noi ale imparatului"?

A: Nu. In cazul hainelor celor noi ale imparatului oamenii sustineau ca vad ceva ce nu era acolo fiindca simteau ca trebuie sa o faca. As fi foarte surprins daca mi-ar spune cineva ca vede aici un stejar.

Q: A fost greu de realizat preschimbarea?

A: Nu mi-a luat nici un efort. Dar mi-au trebuit ani de munca pana sa realizez ca as putea sa o fac.

Q: Cand anume a devenit paharul cu apa un stejar?

A: Cand am pus apa in pahar.

Q: Asta se intampla de fiecare data cand umpli un pahar cu apa?

A: Nu, sigur ca nu. Doar atunci cand intentionez sa-l preschimb intr-un stejar.

Q: Atunci intentia cauzeaza preschimbarea?

A: As spune ca precipita schimbarea.

Q: Nu stii cum o faci?

A: Contrazice ceea ce simt ca stiu despre cauza si efect.

Q: Mi se pare ca sustii ca ai realizat un miracol. Asa este?

A: Sunt flatat ca crezi asta.

Q: Dar nu esti singura persoana care poate face asa ceva?

A: De unde sa stiu?

Q: I-ai putea invata si pe altii sa o faca?

A: Nu. Nu e ceva ce se poate preda si altora.

Q: Consideri ca preschimbarea unui pahar cu apa intr-un stejar constituie o opera de arta?

A: Da.

Q: Care anume este opera de arta? Paharul cu apa?

A: Nu mai exista nici un pahar cu apa.

Q: Procesul de preschimbare?

A: Nu e nici un proces implicat in schimbare.

Q: Stejarul?

A: Da, stejarul.

Q: Dar stejarul exista doar in minte.

A: Nu. Stejarul actual este prezent fizic doar in forma unui pahar cu apa. Intrucat paharul cu apa a fost un pahar cu apa particular, stejarul este de asemenea particular. A concepe categoria "stejar" sau a-ti reprezenta un stejar particular nu e a intelege si a primi in experienta ceea ce pare a fi un pahar cu apa drept un stejar. Tot asa cum e imperceptibil, acesta e si inconceptibil.

Q: A existat undeva acest stejar particular inainte sa ia forma unui pahar cu apa?

A: Nu acest stejar particular nu a existat înainte. Ar trebui de asemenea sa evidentiez ca nu are si nu va avea niciodata alta forma decat cea a unui pahar cu apa.

Q: Cat timp va continua sa fie un stejar?

A: Pana il voi preschimba.

Michael Craig-Martin e profesorul lui Damien Hirst (vezi *The Physical Impossibility of Death in the Mind of Someone Living*). Exista destui artisti contemporani pe care nu cred ca ii mai poti intelege daca nu tii cont de influenta traditiei artei conceptuale asupra lor (v. Sherrie Levine, Barbara Kruger, Douglas Gordon, Sophie Calle s.a.).

6. Pe scurt, cred ca traditia artei conceptuale este destul de puternic integrata in istoria artei, astfel incat daca am ignora-o, ar fi greu sa mai intelegem arta contemporana.

7. Pe de alta parte, daca lasam la o parte unele excese ale artei conceptuale, precum si confuziile intre aceasta traditie si anumite produse culturale discutabile, cred ca ideea unei inovatii conceptuale de factura artistica reprezinta o contributie autentica la dezvoltarea artei. De ce aceasta inovatie culturala nu este filosofica, ci artistica? - v. accentul pus de Craig-Martin pe experienta (a avea experienta a ceea ce pare a fi un pahar cu apa drept stejar); prin contrast, nu e important ca textele filosofice sa ne produca trairi, sa ne "miste", sa ne "atinga".

8. Ca oameni cu interese filosofice, cel putin, daca ne intrebam ce este arta (sau chiar in ce consta identitatea operei de arta) atunci ar fi ciudat sa ignoram traditia artei conceptuale. Ar fi ca si cand vrem sa ne usuram in mod fortat munca de reflectie si analiza filosofica.

*

Pentru discutie:

Vezi si Arthur Danto despre Komar and Melamid - artisti rusi care au fost puternic influentati de traditia artei conceptuale; De asemenea, vezi definitia artei a lui Danto (dupa SEP): "something is a work of art if and only if

(i) it has a subject

(ii) about which it projects some attitude or point of view (has a style)

(iii) by means of rhetorical ellipsis (usually metaphorical) which ellipsis engages audience

participation in filling in what is missing, and

(iv) where the work in question and the interpretations thereof require an art historical context.

De asemenea, se poate vedea si articolul din SEP despre conceptual art, aflat la adresa: <http://plato.stanford.edu/entries/conceptual-art/>